نامه به سردبیر

یادگیری مبتنی بر هنر و استراتژی تفکر تصویری؛ رویکردی نوآورانه برای آموزش همدلی و عوامل اجتماعی تعیین‌کننده سلامت در آموزش پزشکی

نجمه قیامی کشتگر*، لیلا کیخا، فرشته قلجائی

مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی/ اسفند ۱۴۰۴ ۲۵ (۱۲): ۹۶ تا ۹۸

DOI: 10.48305/25.96

در محیط آکادمیک امروز، پارادایم سلامت از مدل صرفاً زیست‌پزشکی به یک مدل جامع و اکولوژیک در حال گذار است. در این زمینه، اهمیت عوامل اجتماعی تعیین‌کننده سلامت (Social Determinants of Health - SDH) به‌عنوان ریشه‌های اصلی نابرابری‌های سلامتی، برجسته شده است. چالش اصلی این است که آموزش SDH در برنامه‌های علوم پزشکی اغلب به ارائه داده‌ها و مفاهیم نظری انتزاعی، محدود می‌ماند و فاقد مواجهه تجربی و عاطفی لازم برای درک عمیق است. این امر، تربیت متخصصانی را که قادر به درک سلامت در بستر اجتماعی و انسانی آن باشند، با دشواری مواجه می‌سازد(۱).

استراتژی تفکر تصویری (Visual Thinking Strategies - VTS) رویکردی آموزشی مبتنی بر گفت‌وگو است که با بهره‌گیری از آثار هنری مانند (عکاسی، نقاشی‌های رئالیستی و هنر مفهومی) به‌عنوان داده‌های بصری و عاطفی، فرصتی برای تمرین مشاهده، استدلال و تفسیر جمعی فراهم می‌کند. هدف آن بهره‌گیری از زبان هنر برای توسعه توانایی دیدن، شنیدن و درک پیچیدگی‌های انسانی و اجتماعی می‌باشد. استفاده از تصاویر مستند اجتماعی در VTS، مفاهیم انتزاعی SDH مانند آلودگی محیطی یا فقر ساختاری را به یک داستان انسانی ملموس تبدیل می‌کند که دانشجویان مجبور می‌شوند از مشاهده سطحی به سمت تحلیل ریشه‌های ساختاری حرکت کنند. در آموزش علوم پزشکی، این رویکرد می‌تواند زمینه‌ای فراهم کند تا دانشجویان با تجربه‌های زیسته بیماران، موقعیت‌های فرهنگی و نابرابری‌های اجتماعی مواجه شوند. با آموزش تحمل دیدگاه‌های متفاوت و پذیرش چندین تفسیر معتبر برای یک وضعیت واحد، این رویکرد دانشجویان را برای مواجهه با داده‌های متناقض و شرایط عدم قطعیت آماده می‌سازد(۲). همچنین، VTS با پزشکی روایتی (Narrative Medicine) ریتا شارون (Rita Charon) هم‌سو است؛ زیرا مهارت‌های «دیدن»، «شنیدن» و «تفسیر» تجربه انسانی تقویت شده و به پرورش ذهنیت روایتی (Narrative Mindset) کمک می‌کند؛ ذهنیتی که که برای درک پیچیدگی‌های زیسته بیماران حیاتی است.

استراتژی تفکر تصویری بر سه پرسش محوری استوار است:

۱- در تصویر چه می‌بینید؟ (ترغیب به مشاهده دقیق)

* **نویسنده مسؤول:** نجمه قیامی کشتگر (دانشجوی دکتری آموزش پزشکی)،گروه آموزش پزشکی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران.
(مربی اتاق عمل)، گروه اتاق عمل، دانشکده پرستاری و مامایی مرکز تحقیقات پرستاری جامعه دانشگاه علوم پزشکی زاهدان، زاهدان، ایران. ghiamikeshtgar@gmail.com
دکتر لیلا کیخا (استادیار)، مدیریت اطلاعات سلامت، گروه کتابداری و اطلاع رسانی، دانشکده پیراپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی زاهدان، زاهدان، ایران.
leilakeikha@gmail.com
فرشته قلجائی (استاد)، گروه پرستاری دانشکده پرستاری و مامایی مرکز تحقیقات پرستاری جامعه، دانشگاه علوم پزشکی زاهدان، زاهدان، ایران. ghaljaei_f@yahoo.com
تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۴/۸/۲۱،تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۲/۲

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-12]
[DOI: 10.48305/25.96]

۲- چه چیزی باعث می‌شود این‌طور فکر کنید؟ (تمرین استدلال مبتنی بر شواهد)
۳- چه چیزهای دیگری می‌توانیم ببینیم؟ (پذیرش تفاسیر چندگانه و عدم قطعیت)(۳).
VTS فرآیند یادگیری SDH را به‌طور عمیق با چرخه یادگیری تجربی کُلب (Kolb) هم‌راستا می‌کند:

- تجربه ملموس: مواجهه احساسی و بصری با اثر هنری (تجربه واقعیت SDH)
- مشاهده و تأمل: تأمل گروهی بر مشاهدات با استفاده از سؤالات VTS (تحلیل تأثیرات ساختاری)
- مفهوم‌سازی انتزاعی: پیوند دادن مشاهدات به چارچوب‌های تئوریک SDH توسط تسهیل‌گر (ساختارمندسازی دانش)
- آزمایش فعال: کاربرد مفاهیم در سناریوهای بالینی شبیه‌سازی‌شده (تمرین تفکر مبتنی بر اقدام)(۴)

این رویکرد نوآورانه بر حوزه‌های کلیدی زیر در تربیت حرفه‌ای تأثیر می‌گذارد و یادگیرندگان را از مشاهده منفعل به کنش‌گران اجتماعی تبدیل می‌کند:

حوزه کلیدی	مکانیسم VTS	نتیجه آموزشی
هوش فرهنگی و زمینه‌ای	تحلیل هنر از جوامع مختلف	کسب بینش در مورد ارزش‌ها و شیوه‌های زندگی، تقویت شایستگی فرهنگی
مشاهده بالینی	تمرین مشاهده دقیق بصری	توانایی تشخیص نکات ظریف (Subtleties) در زبان بدن، نشانه‌های غیرکلامی و محیط بیمار
مهارت‌های ارتباطی و تیمی	گفت‌وگوی تسهیل‌شده (گوش دادن فعال و استدلال‌ورزی)	ایجاد فضای امن برای بحث در مورد تعصبات، تقویت مهارت‌های یادگیری بین‌حرفه‌ای
همدلی و کنش‌گری	قرارگیری ناخودآگاه در موقعیت تصویر شده	افزایش همدلی و پرورش همدلی عملی (Actionable Empathy): توانایی تبدیل درک اجتماعی به مداخلات بالینی مناسب(۵و۶)

استفاده از استراتژی تفکر تصویری، نه یک ابزار صرف، بلکه یک فلسفه آموزشی تحول‌آفرین است. این رویکرد شکاف میان دانش نظری SDH و عملکرد بالینی را به‌طور مؤثری پر می‌کند و به تربیت پزشکانی با شایستگی‌های اجتماعی و فرهنگی بالاتر کمک می‌نماید. VTS، آموزش سلامت را از «دانش درباره انسان» به «درک انسانی از سلامت» ارتقا می‌دهد.

با توجه به شواهد، انجام مطالعات برای ادغام نظام‌مند VTS در برنامه درسی علوم پزشکی و ارزیابی تأثیرات بلندمدت آن بر همدلی و شایستگی‌های اجتماعی دانشجویان ضروری است.

منابع

1. World Health Organization. Integrating The Social Determinants Of Health Into Health Workforce Education And Training; 2023. [Cited 2025 Dec 6]. available from: https://www.who.int/publications/i/item/9789240064256
2. Yenawine P. Visual Thinking Strategies: Using Art To Deepen Learning Across School Disciplines. 1st ed. Cambridge, Massachusetts: Harvard Education Press; 2013.
3. Ghorbani N, Alizadeh M, Sayarifard A, Khajavi A, Yenawine P. The Eagle Eyes: An Intervention Utilizing Visual Thinking Strategies to Enhance the Observation Skills of Medical Students. BMC Med Educ. 2025; 25(1): 33.
4. Paul A, Mercado N, Block L, Devoe B, Richner N, Goldberg GR. Visual Thinking Strategies For Interprofessional Education And Promoting Collaborative Competencies. Clin Teach. 2023; 20(5): e13644.

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-12]
[DOI: 10.48305/25.96]

5. Doherty RE. Kolb Learning Styles And The Best Teaching Methods For Lifelong Learners. A Study Of Professionals Undertaking Tertiary Education [dissertation]. Leicester, England: University Of Leicester; 2023.
6. Charon R, DasGupta S, Hermann N, Irvine C, Rivera Colsn E, Spencer D , et al . The Principles And Practice Of Narrative Medicine. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press; 2017.

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-12]

[DOI: 10.48305/25.96]